

Un relleu inèdit del Mestre de Cabestany

Joan Ainaud de Lasarte (†)

RESUM

En el present article —escrit el 1983 però fins ara inèdit— el Dr. Joan Ainaud de Lasarte estudia un relleu que ell mateix va identificar a la col·lecció Casamor d'Espona i va atribuir al Mestre de Cabestany. Hauria format part de la principal portada romànica del monestir de Sant Pere de Rodes i la seva iconografia es relaciona amb la *traditio legis*.

Paraules clau:

escultura, romànic, Catalunya, portada, Mestre de Cabestany, *traditio legis*.

ABSTRACT

A sculptural relief of Mestre de Cabestany

In this paper —written in 1983 but printed here for the first time— Prof. Joan Ainaud de Lasarte, PhD, discusses about a sculptural relief that he himself identified for the first time at the Casamor d'Espona collection and attributed to the Cabestany Master. It belonged to the main romanesque porch at the monastery of St. Pere de Rodes and its iconography is related to the *traditio legis*.

Key words:

sculpture, romanesque, Catalonia, porch, Cabestany Master, *traditio legis*.

Per commemorar —i celebrar— el norantè aniversari de Frederic Marès¹, m'ha semblat molt escaient publicar un fragment important, per bé que mutilat, que crec que procedeix de la gran portalada romànica de marbre de Sant Pere de Rodes, a la qual pertanyia també l'esplèndid relleu de la *Vocació de Sant Pere*, que avui ocupa un lloc d'honor al Museu Marès² i el 1961 presidia la sala dedicada al Mestre de Cabestany a l'exposició barcelonina del Consell d'Europa dedicada a l'art romànic³.

Vaig poder identificar el fragment que ara públic d'una manera més aviat insòlita, perquè amb prou feines sobresortia entre la gespa del jardí que precedeix la casa senyorial de Raset, al terme de Cervià de Ter, juntament amb una extensíssima i variada col·locació que hi havia aplegat l'escultor empordanès —originari de Navata— Antoni Casamor i d'Espona. Abans de la seva mort (el 1979) encara va tenir temps de traslladar el fragment a l'interior del casal, i d'instal·lar-lo damunt d'un pedestal en una de les sales de la planta baixa, amb un rètol sobre l'autor i la procedència on en recollia les noves observacions.

Allí el vaig poder tornar a veure i estudiar el setembre de 1983. Potser també és de la mateixa procedència una llarga dovella de marbre blanc, amb decoració de fruits i materials molt diversos.

Després del desplaçament del relleu a l'interior de la casa museu, fou vist i assenyalat per Joan Badia⁴ i més tard per Jaume Barrachina⁵.

Es tracta d'un bloc fragmentari reutilitzat d'un monument més antic —clàssic o medieval—, fet que concorda amb el que sabem d'altres mostres de la façana de Sant Pere de Rodes i que en el nostre cas s'acusa especialment a la vora esquerra del pla superior, on podem veure un tros llis que amb un traçat irregular voreja una zona picada

com per adherir-hi una altra peça. Les mides màximes són actualment 44 cm d'ample, 32 d'alt i 22 de gruix. Du una etiqueta amb les sigles CB/004, corresponents a un inventari de la Col·lecció Casamor.

Si tenim en compte que les mides totals del relleu Marès són 61 cm d'ample per 82 cm d'alt, el fragment Casamor deu correspondre a un relleu d'unes dimensions semblants del qual se n'hauria conservat més de dos terços d'amplària i poc més d'un d'alçada.

Pel que fa a la seva iconografia, devia tractar-se d'una gran composició frontal centrada, a la banda alta, pel Crist del qual queda el nimbe crucífer sencer, idèntic al que mostra el relleu Marès. Malauradament, de la resta de la figura només hi ha parts informes del cos i del punt d'unió de la part posterior del cap amb el nimbe. Aquest peculiar tractament dels caps, sobretot els principals, en alt relleu és molt peculiar en el Mestre de Cabestany i explica la relativa abundància de caps solts arrencats brutalment dels relleus. A l'esquerra del Crist i, per tant, a la dreta de l'espectador, hi ha, encara, mitja figura de personatge, de la cintura fins al coll, amb les dues mans aixecades, a l'alçada del pit, amb els palmells girats enfora i els polsos juxtaposats⁶. Al coll del vestit hi podem llegir, damunt el muscle dret, la lletra P, i al centre, una X, totes dues pràcticament idèntiques, per bé que més petites, que les de la paraula PAX del relleu Marès. A la P veiem repetida la presència de dos forats de trepant o violí al mateix lloc que ocupen al relleu Marès. A l'altra banda del nimbe del Crist hi hagué un element aparentment simètric totalment mutilat en la seva superfície.

Entre els fragments molt mutilats trobats per Jeroni Martorell a les campanyes de restauració anterior al 1936, fragments que coneixem només per fotografies de Gudiol⁷, n'hi havia un (el 6886)

amb les mans d'un personatge amb els palmells vistos de front en posició idèntica a les del fragment Casamor. No podien procedir del mateix relleu, perquè a l'esquerra hi havia restes d'una aurèola de Crist idèntica a la ben sencera del fragment Casamor. Entre altres fragments fotografiats també per Gudiol, n'hi havia dos que repetien una mateixa composició amb una lleugera diferència d'escola: la mà de Déu que allarga cap avall un *volumen* recollit per les dues mans d'un altre personatge. El gest fa pensar en una *traditio legis* o lliurament de la Llei, gest que veiem en algunes bíblies com a característic del gest de Moisès en rebre de Déu la Llei al Sinai, però també de la Missió dels Apòstols rebuda simultàniament per Pere i Pau com a expressió sintètica d'una composició més àmplia amb els dotze deixebles⁸. El fragment de les mans ens inclina a pensar que el relleu Casamor tenia una parella o contrapartida; potser en una hi havia la tramesa de la Llei a Moisès i a l'altra, als Apòstols o a sant Pere tot sol.

A aquests elements cal sumar-hi altres fragments fotografiats per Gudiol, entre els quals hi ha

1. Aquest article —fins ara inèdit— fou preparat pel Dr. Joan Ainaud de Lasarte (1919-1995) el 1983 per a una publicació d'homenatge als noranta anys de Frederic Marès (1893-1991) que, finalment, no veié mai la llum (vegeu, al respecte, Jaume BARRACHINA, «Las portadas de la iglesia de Sant Pere de Rodes», *Locus Amoenus*, 4, 1998-1999, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, p. 25, n. 53). Ara recuperat per la mare (M. Assumpta Escudero), ens plau molt especialment donar-lo a conèixer a través de la revista del Departament d'Art de la UAB, per ell fundat. El text es reproduïx tal com el pare el va deixar, només hi hem actualitzat algunes referències bibliogràfiques, que per això incloem entre claudaturs. *Joan-Francesc Ainaud i Escudero. Bellaterra, abril de 2000.*

2. Número d'inventari MFMB 654. [Vegeu *Fons del Museu Frederic Marès/1. Catàleg d'escultura i pintura medievals*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1991, n. 54, p. 127-128].

3. *El arte románico. Catálogo*, Barcelona i Santiago de Compostela, 1961, cat. 309, p. 205, làmina XX.

4. Joan BADIA I HOMS, *L'arquitectura medieval de l'Empordà, II-B. Alt Empordà (Pont de Molins-Vilatorrada)*, Girona, Diputació Provincial de Girona, 1981, p. 114.

5. Jaume BARRACHINA, *L'espoliació escultòrica del Monestir, inventari i agrupació estilística*. Quarta ponència del congrés sobre la problemàtica del monestir de Sant Pere de Rodes i el seu entorn, organitzat pels Amics de l'Art Romànic. Barcelona, novembre de 1982. Inclòs a les notes en curs de publicació. [Vegeu també Jaume BARRACHINA, «Las portadas de la iglesia de Sant Pere de Rodes», *Locus Amoenus*, 4, 1998-1999, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, p. 7-35. D'altra banda, el relleu de marbre objecte del present article, que el pare va identificar cap al 1978 al mas Santamaria, propietat de la família Casamor d'Espona, a Raset (Cervià de Ter), fou també publicat a: *Catalunya romànica*, vol. IX (*L'Empordà II*), Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana,

1990, p. 710 i a R. ALCOY, J. CAMPS, I. LORÉS, «El Mestre de Cabestany i la Portada de Sant Pere de Rodes» a *Catalunya Medieval* (catàleg d'exposició), Generalitat de Catalunya / Lunwerg, Barcelona, 1992, p. 68-77.]

6. Negatiu Gudiol A-6885 i A-6886 de l'Arxiu d'Arqueologia Catalana. Els fragments foren guardats a Sant Pere de Rodes mateix, i el 1936, per ordre de Joan Subias, aleshores, a Girona, el guardià del monestir va enterrar-los per evitar-ne una possible espoliació. Acabada la guerra, el guardià va manifestar a Subias que no podria recordar l'indret de l'amagatall, segons va contar-ne el propi senyor Subias. Les indagacions posteriors no han dut a cap solució positiva.

7. La proporció i el tractament de les mans són idèntics als de la Mare de Déu de l'Anunciació esculpida pel Mestre de Cabestany a San Giovanni in Sugana, publicada per Pressouyre, Bargellini i Durliat, a més de l'altre fragment de Sant Pere de Rodes que esmento tot seguit.

8. Negatiu Gudiol A- 6885.

9. Aquest fragment de l'Infant no té res a veure, com es natural, amb la figura jacent d'un personatge, masculí barbut, ajagut a terra, publicada per Barrachina gràcies a un negatiu de Subias (Jaume BARRACHINA, «Dos relleus fragmentaris de la portalada de Sant Pere de Rodes, del Mestre de Cabestany», a *Quaderns d'estudis medievals*, núm. 1, maig de 1980, p. 60-61.

10. Núm. 305 de l'exposició d'art romànic de Barcelona, 1961 (notícia redactada per Carme Batlle). En morir la senyora vídua Vallin, les seves valuoses col·leccions foren tretes del seu domicili barceloní per un familiar no identificat, sense que fins ara hagi estat possible la seva localització.

11. G. ZARNECKI, «A Sculptured Head attributed to the Maître de Cabestany», *The Burlington Magazine*, CVI, 1964, p. 536-537.

12. Comunicació verbal de Miquel Oliva que per ara no m'ha estat possible confirmar.

13. Un fragment al castell de Peralada. Vaig publicar-lo el 1959 i va figurar a l'exposició d'art romànic de 1961 amb el número 311. I un altre va ser fotografiat per Gudiol (negatiu A-6886) quan era a Sant Pere de Rodes.

14. Número d'inventari MFMB 653. [Vegeu *Fons del Museu Frederic Mavès/1. Catàleg d'escultura i pintura medievals*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1991, n. 54, p. 128-129.]

15. Joan BADIA I HOMS, *L'arquitectura medieval de l'Empordà, II-A*, Girona, Diputació Provincial de Girona, 1978, p. 274 i il·lustracions a la p. 281.

16. És cert que hi ha casos en què l'Agnus Dei ocupa una clau, però la imitació a Navata penso que ens pot fer inclinar per la hipòtesi del timpà.

un cap petit, barbut, restes de la banda alta d'un altre cap molt més gros, i restes d'una Nativitat, aparentment d'un capitell, amb l'Infant, el bou i la mula al pessebre⁹.

Hi hem d'afegir encara el cap imberbe de la col·lecció Junyent i el de la col·lecció Vallin¹⁰, el de Cambridge publicat per Zarnecki¹¹ i possiblement els altres no descrits de la col·lecció Alfaras¹², per bé que tot plegat no sembla garantir l'existència individuable d'altres relleus, a diferència dels fragments publicats per Barrachina —un dels quals és al Museu Marès— que sembla que pertanyen a dos relleus més, la qual cosa ens en donaria un mínim de cinc o sis.

Caldrà cloure encara aquestes hipòtesis amb dos elements monumentals més: el timpà i el gran fris

epigràfic que devia anar a banda i banda del portal, amb un perfil semblant a alguns de la portada de Ripoll, però amb dues bandes d'inscripcions de dibuix molt florit al bisell i una altra de relativament més senzilla al pla estret¹³.

Pel que fa al relleu amb l'Agnus Dei, ara al Museu Marès¹⁴, imitat al timpà de Sant Pere de Navata¹⁵, penso que la seva descripció podria correspondre més exactament a un timpà que no pas a una clau d'arc¹⁶.

No crec que mai tinguem la sort de poder refer d'una manera més completa el que fou l'esplèndida façana de marbre de Sant Pere de Rodes. Amb tot, penso que la recerca pacient aliada amb la sort ens poden acostar més cap al seu coneixement, tot lamentant-nos per les pèrdues irreparables.